

At nuancere fortællinger om anbragte børn og unge – hvad lytter vi efter?¹

Af Manon Alice Lavaud, (manl@kp.dk)

Præsentation af ph.d.-afhandlingen *Et mylder af historier. Konstruktioner og forhandlinger af normalitet og afvigelse i fortællinger om børn og unge i udsatte positioner*, Institut for Samfundsvidenskab og Erhverv, Roskilde Universitet.

Indledning

Jeg tænker “hold da kæft, det er godt nok trist, at folk ser mig sådan”. Det kan være de mener, jeg er forstyrrende i min adfærd eller det kan være, at man har mange bolde i luften eller man er, at man har svært ved at tage initiativ til andre, eller man er for meget igangsat, eller man har svært ved at lade andre sige tingene. Og de gange jeg har hørt det, har skullet læse det op, så tænker jeg, og har også sagt: “Det dér, det er simpelthen ikke mig, I sidder og skriver om”. Det er langt fra mig. Det er igen, når folk ikke kender mig, så er det det, de tænker.
(Interview med Frederik, Lavaud 2018)

Ordene kommer fra en ung mand, jeg her kalder Frederik, og handler om hans reaktion på at læse papirer, som sagsbehandlere og pædagoger har skrevet om ham. Hans udsagn indrammer på flere måder afsættet for afhandlingen *Et mylder af historier* (Lavaud, 2018); nemlig de fortællinger, der i høj grad præger viden om anbragte børn og unge – i medie billedet, forskningen samt i det pædagogiske og socialfaglige arbejde, som de er genstand for – og som ofte primært fokuserer på problemer og udfordringer.

Statistisk set klarer anbragte børn og unge i Danmark sig dårligere end deres jævnaldrende i forhold til både trivsel, helbred, skolegang og en række risikofaktorer (Lausten m.fl. 2013; Egmont Fonden 2017a). Andre kvalitative undersøgelser fremhæver, at anbragte børn og unge *selv* oplever at føle sig anderledes eller ikke at få den støtte, de har brug, og at blive overset (Nielsen 2015; Børnerådets

¹ Denne artikel er skrevet som præsentation af ph.d.-projektet, og dele af teksten er direkte citeret fra ph.d.-afhandlingen *Et mylder af historier. Konstruktioner og forhandlinger af normalitet og afvigelse i fortællinger om børn og unge i udsatte positioner* (Lavaud 2018).

ekspertgruppe, 2012). Men overfor disse historier om udfordringer er Frederik ikke den eneste, der ikke kan genkende sig selv, og mærker de stigmatiserende konsekvenser af et entydigt fokus på udsathed (Warming 2005; Jansen 2010, Egmont Fonden 2017b).

Fortællinger er ikke ligegyldige ord, de *gør* noget. Igennem fortællinger skabes identiteter og de er med til at skabe visse handlemuligheder og begrænse eller udelukke andre. Derfor er det problematisk, hvis udsathed og udfordringer bliver et hovedfokus i omtalen af anbragte børn og unge. Det er fortællinger, der siger noget om hvad vi forventer af dem og deres muligheder – og hvad de kan forvente af sig selv. Men risikerer vi hermed at overse, alt dét andet, som de også er og kan? I min ph.d. satte jeg mig for at gå på opdagelse efter de andre historier, der kunne nuancere og udfordre problemfortællingerne – med afsæt i observationer og interviews med børn og unge, samt plejeforældre, pædagoger, sagsbehandlere og familieplejekonsulenter.

Ph.d.-afhandlingen *Et mylder af historier* (Lavaud, 2018) handler om, hvordan normalitet og afvigelse konstrueres og forhandles i fortællinger om børn og unge i udsatte positioner, samt hvordan børnene og de unge bliver til igennem historierne. Med henblik på at nuancere og forstyrre problemforståelserne skriver jeg i analyserne et mylder af historier frem på baggrund af et etnografisk feltarbejde, hvor jeg foretog observationer og gentagne interviews med 14 børn og unge, samt 33 forskellige professionelle og pårørende omkring dem.

Med en analyse af ”små historier” helt tæt på praksis og et blik for flertydigheder, viser jeg i afhandlingen, hvordan der allerede kan findes forskellige perspektiver, praksisser og fortællinger. En mangfoldighed, der til trods for ønsker om at arbejde anerkendende og ressourceorienteret, desværre ofte overdøves af en dominerende problematiserende tilgang. Afhandlingen viser således også de potentialer, der allerede er i praksis i forhold til at møde børnene og de unge på en måde, som i højere grad stemmer overens med værdier som helhedsorientering og anerkendelse samt ressourceorientering, end tilfældet er i dag.

[En særlig kobling til mindsettet om ”Det dobbelte blik’](#)

Ph.d.-projektet var forankret i det femårige forsknings- og udviklingsprojekt *Det ”særlige” som potentiel ressource* på Roskilde Universitet. Forsknings- og udviklingsprojektet tog afsæt i en konkret idé og erfaringerne fra en ung mand, der havde været anbragt som barn: at børn og unge i udsatte positioner, som klarer sig godt senere i livet, ikke altid gør dette *på trods* af deres vanskelige livsomstændigheder, men nogle gange gør det *i kraft af* deres særlige handlemåder eller anderledes

opvækstvilkår. *Det "særlige" som potentiel ressource* handlede om at identificere og arbejde med de potentielle ressourcer, der kan ligge i udsatte børn og unges særlige handle- og væremåder, som ellers ofte anskues som problematiske eller symptomer på en såkaldt fejludvikling. Denne pointe blev i projektet bl.a. underbygget af en teoretisk forankring i den nye sociologiske barndomsforskning med et konstruktivistisk og kritisk perspektiv på forståelsen af den gode, sunde barndom og sociale problemer (Warming, Fjordside og Lavaud, 2017).²

I udviklingsprojektet samarbejdede vi (Hanne Warming, Signe Fjordside og jeg) med to døgninstitutioner, familieplejen i to kommuner, samt en gruppe plejeforældre, med hvem vi udviklede og afprøvede mindsettet om *Det dobbelte blik* samt metoder til at anvende det i praksis. Sammen eksperimenterede vi med at "vende tingene på hovedet". Mindsettet handler om at se og møde det, der umiddelbart anskues som problematiske karaktertræk eller adfærd hos børn og unge i udsatte positioner, som en potentiel ressource og samtidig tage hånd om sårbarheden heri i forhold til børnenes og de unges aktuelle og fremtidige liv.. Projektet viste, at praktiseringen af det dobbelte blik kunne være udfordrende, især i starten – men at det over tid åbnede nye muligheder og kunne gøre en meget stor og overraskende forskel for børnene og de unge, samt gav de professionelle ny energi og glæde i arbejdet (Warming, Fjordside & Lavaud, 2017).

Denne forankring danner en særlig kontekst for ph.d.-afhandlingen, fordi jeg løbende har haft en dobbelt rolle som både forsker og facilitator. Gennem udviklingsprojektet fik jeg ligeledes kontakt til de børn og unge, samt professionelle og pårørende, som deltog i interviews og observationer.

Hvor udviklingsprojektet handlede om aktivt at skabe nye forståelser af børnene og de unge sammen med deltagerne, samt udvikle metoder der kunne understøtte arbejdet med mindsettet i praksis, gik jeg i ph.d.-projektet mere eksplorativt til værks. Her var ambitionen at oversætte "*det dobbelte blik*" til et analytisk blik, der kunne udforske mangfoldigheden af fortællinger om børn og unge. Hvilke mulige historier kunne jeg fremhæve ved at lytte nysgerrigt og åbent til det, som børn, unge og voksne gjorde og fortalte til mig og til hinanden?

² Projektet *Det "særlige" som potentiel ressource* var forankret på RUC, Institut for Samfundsvidenskab og Erhverv og var finansieret af Den Obelske Familiefond. Projektets grundtanke, teoretiske afsæt samt erfaringerne fra udviklingsprojektet er formidlet i bogen *Det dobbelte blik – se styrkerne i det særlige hos børn og unge i udsatte positioner* (Warming, Fjordside og Lavaud, 2017) og på projektets hjemmeside: www.saerlig.ruc.dk.

Metode og empiri

I perioden 2015-2016 foretog jeg to til tre gentagne interviews med 14 børn og unge samt 33 professionelle og pårørende omkring dem, kombineret med observationer. Børnene og de unge var mellem 10 og 24 år gamle ved det første møde og boede forskellige steder i Danmark. Fire børn og unge var anbragt/i efterværn i familiepleje, seks var anbragt på tre forskellige opholdssteder, mens fire unge ikke var anbragt, men boede på en institution for unge over 18 med psykiske sårbarheder – heraf var nogle tidligere anbragt. I interviewene med professionelle og pårørende indgik syv plejeforældre, seks myndighedssagsbehandlere, fire familieplejekonsulenter, tretten medarbejdere og ledere fra institutionerne (hvoraf hovedparten var uddannede pædagoger), samt tre forældre samt.

I interviewene med børn og unge spurgte jeg åbent ind til deres selvfortællinger, oplevede styrker og udfordringer. I interviewene med professionelle og pårørende spurgte jeg tilsvarende til deres beskrivelser og historier om et givent barn eller ung. Mine observationsnoter omhandlede både interviewsituationerne, besøg og kortere ophold på de to institutioner fra udviklingsprojektet med deltagelse i hverdagsaktiviteter og personalemøder, samt overværelse af tre statusmøder i plejefamilier. I mine observationer var jeg særligt fokuseret på samtaler, kropssprog og nonverbale udtryk i situationer, hvor de 14 børn og unge deltog eller blev omtalt.

En teoretisk ramme med fokus på de små historier, fortællespor og positioneringer

Afhandlingens teoretiske ramme er inspireret af den nyere sociologiske barndomsforskning og analyserne er formet af et konstruktivistisk-interaktionistisk perspektiv på narrativer og tilblivelsesprocesser. Jeg anskuer således fortællinger som socialt situerede handlinger, der både former og formes af den narrative virkelighed (Gubrium & Holstein, 2009). Jeg sætter fokus på de mange *små historier*, der udgør et alternativ til ideen om sammenhængende, lineære og autentiske livshistorier, og kan fremhæve kortere og tilsyneladende usammenhængende historier (Bamberg & Georgakopoulou, 2008). Dette greb gav plads til at udforske de forskellige måder hvorpå børnene og de unge blev fremstillet. Med begreber om positionering, position, fortællespor, hvordan børn og unge bliver til i historierne (Davies & Harré, 1990). I interaktioner kommer forskellige positioner i spil, ved at mennesker positionerer sig selv og andre i forhold til disse positioner. En position knyttes til bestemte karaktertræk, handlemuligheder og sociale kategorier, men dets specifikke betydning forhandles i selve interaktionen. Samtidig refererer positioner og positioneringer til fortællespor (fra det engelske: storyline). Et fortællespor kan forklares som det ”spor” – den røde

tråd – som en historie forventes at følge eller henviser til. I en samtale kan der godt være forskellige og konkurrerende fortællespor og positioner i spil samtidig, både implicit og eksplicit (Davies & Harré, 1990, Davies 2000).

Med disse begreber kunne jeg analysere, hvilke forståelser af børnene og de unge der blev mulige i de mange små historier, og hvordan de hænger sammen med fortællespor, der associerer en given position til nogle forventelige handlemønstre eller karaktertræk. Positioneringsteorien brugte jeg til at skelne analytisk mellem på den ene side de konstruktioner af eksempelvis “det normale”, “det afvigende” og bestemte måder at være “barn” eller “voksen” på, der bringes i spil som positioner og fortællespor. På den anden side kunne jeg undersøge, hvordan børnene og de unge positionerer sig selv i forhold til disse konstruktioner og positioneres af andre. Positioneringsteorien er endvidere velegnet til at undersøge, hvordan betydningen af for eksempel at være “voksen” eller “barn” konstrueres ud fra både større narrativer og konkrete historier, der knyttes til denne kategori (Davies, 2000, s. 95). Således inddrog jeg også begreber om narrative miljøer, mønsterfortællinger, institutionelle fortællinger og bekymrende positioner til at analysere og kontekstualisere de mange små historier, der blev fortalt om specifikke personer og konkrete situationer (Gubrium & Holstein 2009; Loseke 2007).

At lytte efter mangfoldige positioneringsmuligheder

Analyserne er baseret på en både personcentret og tematisk læsning af de mange interviews og observationsnoter. Derudover udviklede jeg en analysemodel inspireret af Bronwyn Davies’ begreber om *emergent listening* og *listening-as-usual* (Davies 2014). Davies præsenterer begrebet om *emergent listening* (og alternativet: *listening-as-usual*) som en særlig måde at møde børn på, der kan overskride etablerede forståelser. Hvor *listening-as-usual* handler om kategoriseringer og om at lukke ned for flertydighed, handler *emergent listening* om at forfølge de potentielle og endnu-undefinerbare udtryk (Davies, 2014, s. 21–22). Ifølge Davies udelukker disse to modsatrettede bevægelser ikke hinanden – men udgør et dynamisk samspil. Det er netop i kontrast til genkendelige kategorier, at man kan få øje på betydninger og forståelser, der forstyrrer det etablerede. Emergent listening handler om at skabe dialog og åbne for nye forståelser i stedet for at “lukke ned” for dialog og udforskning (Davies, 2014, s. 9).

Således er analyserne blevet til i en bevægelse mellem identificeringen af dominerende fortællespor og positioneringer, og en udforskning af de andre historier, der kunne være om et specifikt barn, en given situation eller tema på kryds og tværs af interviews og observationsnoter med både børn, unge

og professionelle. Hvilke forståelser af normalitet og afvigelse blev konstrueret i de dominerende fortællespor? Hvordan forstyrrede andre historier disse grænsedragninger mellem passende/upassende, rigtigt/forkert, bekymrende/almindelig adfærd? Hvilke mulige positioneringer for det enkelte barn kunne herigennem skrives frem?

Analysens tematiske nedslag og tværgående pointer

Afhandlingens analyser præsenteres i fem tematiske kapitler: 1) At være god til “det sociale”; 2) Følelser og diagnoser; 3) Kunsten at gøre det rigtige; 4) Fantasi versus “virkeligheden”; 5) “Helt normal, som alle andre”. I hvert kapitel har jeg udvalgt nogle empiriske nedslag og eksempler med enkelte børn, unge og situationer, hvor det pågældende tema stod særligt tydeligt frem. Hvor de første fire kapitler omhandler gennemgående problematiseringer, udforsker det sidste analysekapitel en gennemgående ikke-problematiserende position om at være ”et helt normalt barn” på trods af en anbringelsessituation.

På tværs af kapitlerne har de dominerende, problematiserende fortællespor nogle fælles træk. Det er historier, hvor positioneringen som “anbragt” eller “udsat” er omdrejningspunktet og som kan fastholde en forståelse af børnene og de unge som anderledes eller afvigende; og således som børn og unge, der gør det at være barn eller ung på forkerte måder. Gennem et fokus på de *mange små historier* og det, der peger i andre retninger, fremhæves en række andre historier, som bidrager til en række forstyrrelser. Forstyrrelser af de entydige lineære livshistorier, af et individualiserende fokus og af kategoriseringen som “udsat” eller “anbragt” som en altoverskyggende position.

At insistere på en nysgerrighed efter andre historier

Øvelsen i at sammenstille de forskellige historier tydeliggør, at der findes andre mulige fortællespor og positioner, som børnene og de unge kan tilgå. Andre måder, de kan blive til på, og andre måder, som praktikere kan møde dem på. Et af de væsentligste bidrag i afhandlingen er således en vidensproduktion, der gør op med “den sande historie” om det enkelte individ. Hvis en bestemt historie og positionering bliver så fasttømret, at vi ikke længere stiller spørgsmål ved den, men gør den til den “sande historie”, risikerer vi at se os blinde på problematiserende, bekymrende fortællinger, der kan blive selvopfyldende profetier. Hermed fastholdes barnet/den unge i en position, hvor de vil opleve at være forkerte og aldrig ’gode nok’ eller ’normale nok’. Som et svar på dette problem er mit budskab, at det er vigtigt at forblive nysgerrig efter at få øje på og kunne rumme mange forskellige historier om det enkelte barn eller ung.

Afhandlingens metodologiske og empiriske bidrag er at vise, hvordan man kan få øje på de andre mulige historier, der er på spil i praksis, og bedrive forskning, der kan indfange denne kompleksitet og forstyrre etablerede forståelser. Det handler ikke blot om at fremhæve børnenes og de unges historier over for de professionelle. Det handler ej heller om at erstatte ét fortællespor med et nyt. Det handler om at insistere på en nysgerrighed efter andre historier. Forskellige historier kalder på forskellige forståelser af, hvad udfordringerne er, hvor de ligger, og om der overhovedet er tale om et problem. De kalder derfor på ret forskellige handlinger. Ved at insistere på flertydigheden og mangfoldigheden af historier, kan der skabes rum for refleksion og åbnes for et større repertoire af forståelser og handlemuligheder, som børn, unge, professionelle og pårørende kan agere ud fra.

I forlængelse heraf bidrager afhandlingen med helt konkrete og praksisnære eksempler fra forskellige kontekster, der kan danne afsæt og inspiration for arbejdet med Det Dobbelte Blik. Disse har i 2019-2021 således allerede indgået i Professionshøjskolen Absalons undervisning i Det Dobbelte Blik på socialrådgiveruddannelsen, samt et diplommodul, et udviklingsforløb med to kommuner, samt plejeforældrekurser for Socialstyrelsen.

Jeg vil runde af med nogle ord fra den nigerianske forfatterinde Chimamanda Adichie:

The single story creates stereotypes, and the problem with stereotypes is not that they are untrue, but that they are incomplete. They make one story become the only story. (Adichie, 2009)

Ph.d. afhandling:

- Lavaud, Manon Alice (2018) *Et mylder af historier: Konstruktioner og forhandlinger af normalitet og afvigelse i fortællinger om børn og unge i udsatte positioner*. Ph.d.-afhandlingen blev forsvaret den 2. oktober 2018, ved Institut for Samfundsvidenskab og Erhverv, Roskilde Universitet. Tilgængelig online: https://rucforsk.ruc.dk/ws/portalfiles/portal/62965153/Phd_ManonLavaud_etmylderahistorier_online.pdf

Artikler og bogkapitler publiceret i relation til ph.d.-afhandlingen:

- Lavaud, M.A. (2020) Provokerende og tilknytningsforstyrret? At udfordre problemfortællinger ved at lytte efter de andre historier, *Dansk Pædagogisk Tidsskrift*. Tilgængelig online:

<https://dpt.dk/temanumre/2020-4/provokerende-og-tilknytningsforstyrret-at-udfordre-problemfortaellinger-ved-at-lytte-efter-de-andre-historier/>

- Lavaud, M. A. (2017) "Exploring norms about citizenship in stories of young people with 'psychological vulnerabilities'", i Hanne Warming & Kristian Fahnøe (red.) *Lived citizenship on the edge of society*. Palgrave Macmillan, s.: 89-109.
- Lavaud, M. A. (2017). Comment faire place à une multiplicité de petits récits dans la recherche sur les jeunes en situation de vulnérabilité? *Sociétés Et Jeunesses En Difficulté*, 18(Printemps 2017). Tilgængelig online: <https://journals.openedition.org/sejed/8326>

Hvis du vil vide mere om Det Dobbelte blik:

- Warming, H., S. Fjordside, M.A. Lavaud (2017) *Det dobbelte blik: se styrkerne i det særlige hos børn og unge i udsatte positioner*. København: Akademisk Forlag.
- Hjemmeside om forsknings- og udviklingsprojektet (2012-2017): www.saerlig.ruc.dk
- Efter endt projektperiode har vi oprettet følgende facebookside til formidling af mindsettet om Det dobbelte blik: <https://www.facebook.com/detdobbelteblik>

Litteratur

Adichie, Chimamanda Ngozi (2009) *The Danger of A Single Story*. TED talk. Videoptagelse. Tilgængelig online: https://www.ted.com/talks/chimamanda_ngozi_adichie_the_danger_of_a_single_story

Bamberg, Michael og Alexandra Georgakopoulou (2008) "Small stories as a new perspective in narrative and identity analysis", *Text and Talk*, 3, s. 377–396.

Børnerådets ekspertgruppe (2012) *"De prøver at gøre det så normalt som muligt" - et indblik i 113 anbragte børns liv*. København: Børnerådet.

Davies, Bronwyn og Rom Harré (1990) "Positioning: The discursive production of selves", *Journal for the Theory of Socialbehaviour*, 20(1), s. 43–63.

Davies, Bronwyn (2000) *A Body of Writing, 1990-1999*. Walnut Creek: AltaMira Press.

Davies, Bronwyn (2014) *Listening to Children. Being and Becoming*. New York: Routledge.

Egmont Fonden (2017a) *Egmont Fondens Børnetopmøde 2017. Lyt til os! Styrket læring og skolegang for anbragte børn og unge*. København: Egmont Fonden.

Egmont Fonden (2017b) *Vi kan godt! Styrk anbragte børns læring og livsduelighed. Egmont Rapporten 2017*. København: Egmont Fonden.

Gubrium, Jaber F. og James A. Holstein (2009) *Analyzing Narrative Reality*. Thousand Oaks: SAGE Publications.

Jansen, Anne (2010) "Victim or troublemaker? Young people in residential care", *Journal of Youth Studies*, 13(4), s. 423–437.

Lavaud, Manon Alice (2018) *Et mylder af historier: Konstruktioner og forhandlinger af normalitet og afvigelse i fortællinger om børn og unge i udsatte positioner*. Ph.d.-afhandlingen blev forsvaret den 2. oktober 2018, ved Institut for Samfundsvidenskab og Erhverv, Roskilde Universitet.

Lausten, Mette, Dines Andersen, Peter Rohde Skov og Alva Albæk Nielsen (2013) *Anbragte 15-åriges hverdagsliv og udfordringer. Rapport fra tredje dataindsamling af forløbsundersøgelsen af anbragte børn født i 1995*. 13:07. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Loseke, Donileen R. (2007) "The study of identity as Cultural, Institutional, Organizational and Personal Narratives: Theoretical and Empirical Integrations", *The Sociological Quarterly*, 48(4), s. 661–688.

Nielsen, Henrik Egelund (red.) (2015) *TABUKA. Tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen af børn og unge*. 1. e-bogsudgave. Frederiksberg: Frydenlund.

Warming, Hanne (2005b) "*Har andre plejebørn det som mig?*" Frederiksberg: Frydenlund.

Warming, Hanne, Signe Fjordside og Manon Alice Lavaud (2017) *Det dobbelte blik. Se styrkerne i det særlige hos børn og unge i udsatte positioner*. København: Akademisk Forlag.